

Sygn. akt I PSKP 17/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia „T.” w P. działającego na rzecz A. O.
przeciwko F. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w Ł.
o ryczałt za noclegi,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 11 maja 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w Ł.
z dnia 12 lutego 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Ł. i sprawę
przekazuje temu sądowi do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Ł. VIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem
z 12 lutego 2019 r. w sprawie VIII Pa (...) oddalił apelację powoda Stowarzyszenia
„T.” w P. działającego na rzecz A. O.. od wyroku Sądu Rejonowego w Ł. z 29

grudnia 2016 r. w sprawie X P (...) oddalającego powództwo skierowane przeciwko F. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w Ł. o ryczałt za noclegi.

W sprawie tej ustalono, że A.O. był pracownikiem pozwanej spółki od 7 maja 2010 r. do 1 lutego 2013 r. Był zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy, na podstawie umowy o pracę, na stanowisku kierowcy samochodu ciężarowego ze średnim wynagrodzeniem 2.654 zł. Wynagrodzenie to składało się z wynagrodzenia zasadniczego, świadczenia z tytułu podróży służbowych krajowych, świadczenia z tytułu podróży służbowych zagranicznych, ryczałtu za pracę w godzinach nadliczbowych, za pracę w godzinach nocnych i za czas dyżuru w kwocie 400 zł miesięcznie.

W pozwanej spółce obowiązywał regulamin wynagradzania. W okresie od 1 września 2007 r. do 31 grudnia 2010 r. regulamin ten stanowił, iż pracownikowi odbywającemu podróż służbową przysługują świadczenia w podróży krajowej według zasad i w wysokości wynikającej z przepisów dotyczących podróży służbowych na obszarze kraju dla pracowników sfery budżetowej; w podróży zagranicznej według zasad wynikających z przepisów dotyczących podróży służbowych za granicą dla pracowników sfery budżetowej, przy czym wysokość diety niezależnie od kraju ustalono na kwotę 42 euro. Na mocy aneksu z 18 grudnia 2010 r. do regulaminu wynagradzania z dniem 1 stycznia 2011 r. zmieniono punkt V regulaminu, który otrzymał brzmienie: „Pracownikowi odbywającemu podróż służbową przysługują świadczenia według zasad i w wysokości wynikającej z przepisów dotyczących podróży służbowych dla pracowników sfery budżetowej, z następującymi wyjątkami: (-) w przypadku podróży zagranicznej wysokość diety, niezależnie od kraju, ustala się na 42 euro; (-) kierowcy nie przysługuje ryczałt za nocleg, gdy miał możliwość odbycia go w przystosowanej do tego kabinie samochodu”.

Porozumieniem z 2 stycznia 2011 r. strony zmieniły łączącą je umowę o pracę w zakresie wynagrodzenia, w ten sposób, że wynagrodzenie powoda miało składać się z (-) wynagrodzenia zasadniczego; (-) świadczenia z tytułu podróży służbowych krajowych - według zasad i w wysokości wynikającej z przepisów dotyczących podróży służbowych na obszarze kraju dla pracowników sfery budżetowej; (-) świadczenia z tytułu podróży służbowych zagranicznych - według

zasad wynikających z przepisów dotyczących podróży służbowych za granicą dla pracowników sfery budżetowej, z następującymi wyjątkami: wysokość diety - niezależnie od kraju, ustalono na kwotę 42 euro, kierowcy nie przysługiwał ryczałt za nocleg, gdy miał możliwość odbycia go w przystosowanej do tego celu kabinie; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nadliczbowych - 210 zł; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nocnych - 30 zł; (-) ryczałtu za czas dyżuru i czas zaliczany do dyżuru - 160 zł.

Pod koniec grudnia 2011 r. odbyło się spotkanie pozwanej z zatrudnionymi u niej kierowcami, podczas którego kierowcy zostali zapoznani z nowymi zasadami rozliczania podróży służbowych, jakie miały być wprowadzone w pozwanej spółce.

Na mocy kolejnego aneksu z 16 stycznia 2012 r. do regulaminu wynagradzania pracodawca zmienił zasady wypłacania pracownikom świadczeń z tytułu podróży służbowych - uregulowano je w Załączniku nr 1. Załącznik ten stanowił, że: (-) co do zasady pracownikowi przysługuje zryczałtowana kwota, określana jako ryczałt, pokrywająca całość kosztów podróży służbowej w wysokości określonej przez pracodawcę odrębnie dla podróży krajowej i zagranicznej, która obejmuje pokrycie kosztów wyżywienia oraz noclegów, przejazdów i dojazdów organizowanych we własnym zakresie przez pracownika; (-) dodatkowo - zwrot udokumentowanych wydatków, określonych przez pracodawcę odpowiednio do uzasadnionych potrzeb (pkt. I). Rozliczenie podróży dokonywane miało być w okresie 14 dni od jej zakończenia przez pracownika (pkt. V). Wysokość zryczałtowanej kwoty pokrywającej całość kosztów zagranicznej podróży służbowej ustalona została na kwotę 42 euro. Obejmowała ona dietę w kwocie nie niższej niż określona z tytułu podróży służbowej (pkt. XI).

W dniu 27 stycznia 2012 r. strony dokonały ponownej modyfikacji łączącej je umowy ustalając, iż wynagrodzenie powoda będzie składać się z: (-) wynagrodzenia zasadniczego – 1.500 zł; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nadliczbowych - 210 zł; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nocnych - 30 zł; (-) ryczałtu za czas dyżuru i czas zaliczany do dyżuru - 160 zł; (-) świadczenia z tytułu podróży służbowych - zgodnie z regulaminem wynagradzania.

W dniu 6 sierpnia 2012 r. strony zawarły kolejną umowę o pracę na czas określony - do 6 sierpnia 2014 r., w której ustalono, iż wynagrodzenie powoda

będzie składać się z: (-) wynagrodzenia zasadniczego – 1.800 zł; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nadliczbowych - 210 zł; (-) ryczałtu za pracę w godzinach nocnych - 30 zł; (-) ryczałtu za czas dyżuru i czas zaliczany do dyżuru - 160 zł; (-) świadczenia z tytułu podróży służbowych - zgodnie z regulaminem wynagradzania. Pozostałe warunki pracy były tożsame z obowiązującymi w poprzedniej umowie.

W czasie pracy w pozwanej spółce A. O. wykonywał pracę poza granicami kraju - głównie w Skandynawii i krajach UE. Podróże powoda trwały 3-4 tygodnie. W czasie podróży miał zapewniony nocleg w kabinie samochodów, którymi się poruszał - każda kabina była fabrycznie wyposażona w dwa miejsca do spania. A.O. podróżował sam, więc druga leżanka służyła mu jako szafa. W kabinach pojazdów znajdowały się również lodówki, radia zwykłe i CB radia. Kabiny nie były wyposażone w bieżącą wodę ani w toaletę, nie było również klimatyzacji postojowej czy wentylacji. Pracodawca zapewniał kierowcom nocleg w hotelu lub motelu, kiedy samochód był w serwisie i nocowanie w kabinie było niemożliwe. Do końca 2011 r. pracodawca wypłacał pracownikom diety noclegowe za noclegi na terenie kraju. Jako kierowca A.O. był odpowiedzialny za samochód i przewożony ładunek. Pracodawca wyznaczał mu rozkład jazdy i postoje. A.O. jeździł tymi samymi trasami, nie mógł ich zaplanować dowolnie.

W wyniku kontroli Państwowej Inspekcji Pracy stwierdzono, iż należności z tytułu podróży służbowych wypłacane pracownikom przez pozwaną spółkę były zawyżone. Praktyką stosowaną w pozwanej spółce było rozliczanie całości należności z tytułu podróży służbowych pod pojęciem diety - kierowcy byli przyzwyczajeni do takiego sposobu rozliczania.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji uznał powództwo za bezzasadne. Sąd wskazał, iż w poznanej spółce kwestie rozliczania należności podróży służbowych obejmował swoją treścią obowiązujący regulamin wynagradzania, który w spornym okresie miał kilka wersji w zakresie podróży służbowych. W wersji obowiązującej od 1 września 2007 r. dieta za podróż służbową wynosiła 42 euro, w wersji po 1 stycznia 2011 r. pracownikom należała się tylko dieta, nie przyznawano ryczałtów za noclegi, gdyż mogli je odbyć w przystosowanej do tego kabinie pojazdu, zaś w wersji obowiązującej po 1 lutego

2012 r. pracownikom wypłacana była kwota 42 euro, która obejmowała całość należności za podróż służbową w tym dietę w wysokości nie niższej niż dieta w podróży służbowej na terenie kraju określona w przepisach wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. Kwestią bezsporną było, iż pracownik zapoznał się z regulacjami obowiązującymi w pozwanej spółce, co w ocenie Sądu Rejonowego było podstawą uznania, że powództwo w niniejszej sprawie podlega oddaleniu. Dodatkowo Sąd wskazał na zmianę stanu prawnego zaistniałą po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (K 11/15), w związku z treścią którego nie mógł zastosować przepisów uznanych za niekonstytucyjne (art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2,3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej), co stanowiło dodatkową przesłankę oddalenia powództwa.

Apelację od powyższego wyroku wniosło powodowe Stowarzyszenie „T.”. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucono naruszenie punktu V.2. regulaminu wynagradzania pozwanej z dnia 18 grudnia 2006 r. w związku z § 2 ust. 2 lit. b w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju z dnia 19 grudnia 2002 r., art. 241¹³ § 2 w związku z art. 77² § 5 k.p., § 2 ust. 2 lit. b w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju z dnia 19 grudnia 2002 r., art. 233 § 1 k.p.c., art. 102 k.p.c. oraz art. 106 w związku z art. 62 § 1 k.p.c. Wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie na rzecz stowarzyszenia kwoty 49.436,53 zł wraz z ustawowymi odsetkami.

W toku postępowania apelacyjnego Sąd Rejonowy w P. VIII Wydział Gospodarczy wszczął postępowanie przymuszające wobec Stowarzyszenia T. w

sprawie obowiązku jego wpisu do Rejestru Przedsiębiorców. Postanowieniami z 2 marca 2017 r. i 8 sierpnia 2017 r. nałożył na zarząd stowarzyszenia grzywnę celem przymuszenia do dokonania wskazanego wpisu w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej. Następnie postanowieniem Sądu Okręgowego w P. Wydział X Gospodarczy Odwoławczy z 17 października 2017 r. uchylono w całości postanowienie z dnia 8 sierpnia 2017 r. i sprawę przekazano Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpatrzenia. W wyniku wszczęcia kolejnego postępowania o przymuszenie postanowieniem z 28 maja 2018 r. Sąd Rejonowy w P. VIII Wydział Gospodarczy nałożył grzywnę na zarząd Stowarzyszenia T., po czym postanowieniem Sądu Okręgowego w P. Wydział X Gospodarczy Odwoławczy z 18 października 2018 r. uchylono w całości postanowienie z 28 maja 2018 r. i sprawę umorzono.

Prawomocnym wyrokiem karnym z 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy w P. III Wydział Karny po rozpoznaniu sprawy III K (...) E.W. oskarżonej o to, że: (-) wbrew obowiązkowi wynikającemu z ustaw podatkowych w okresie od grudnia 2012 r. do 21 grudnia 2016 r. nie przechowywała jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., wystawiony na rzecz tego podmiotu rachunków oraz innych dokumentów - faktur VAT i paragonów dokumentujących rozliczenia z podmiotami działającymi na rzecz Stowarzyszenia T. tj. o przestępstwo z art. 62 § 3 k.k.s.; (-) wbrew obowiązkowi wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do dnia 21 grudnia 2016 r. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., nie prowadziła ksiąg tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą tj. o przestępstwo z art. 60 § 1 k.k.s.; (-) wbrew obowiązkowi wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., dopuściła do nieprowadzenia ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą, tj. o przestępstwo z art. 77 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości; (-) w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. działając jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T. w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w sytuacji grożącej niewypłacalnością tego stowarzyszenia, które zgodnie ze złożonymi do Urzędu Skarbowego w P. deklaracjami podatkowymi CIT-8 za lata

2010-2016 nie osiągnęła żadnego przychodu w tym okresie, a prowadzone wobec Stowarzyszenia egzekucje komornicze umarzano z powodu ich bezskuteczności, ukrywała składniki majątku Stowarzyszenia L. w postaci przychodów Stowarzyszenia wynikających z zasądzanych na rzecz Stowarzyszenia T. kosztów zastępstwa procesowego poprzez ich nieewidencjonowanie; nie mogąc zaspokoić wszystkich wierzycieli spłacała z uzyskiwanych przez stowarzyszenie środków finansowych trzech swoich wierzycieli: radcę prawnego R. W., radcę prawnego S. J. oraz M. sp. z o.o. z siedzibą w P., czym działała na szkodę wielu wierzycieli Stowarzyszenia T. udaremniając ich zaspokojenie, tj. o przestępstwo z art. 300 § 3 k.k. w związku z art. 300 § 1 k.k. i art. 302 § 1 k.k. w związku z art. 11 §2 k.k. w związku art. 12 k.k. Sąd uznał oskarżoną E.W. za winną popełnienia opisanych czynów i wymierzył jej łączną karę grzywny w wysokości 200 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 zł.

Po rozpoznaniu apelacji stowarzyszenia Sąd Okręgowy uznał, że nie zasługuje ona na uwzględnienie, przy czym na orzeczenie tej treści wpływu nie miała ani merytoryczna wartość podniesionych w niej zarzutów ani argumentacja strony pozwanej zawarta w odpowiedzi na apelację, lecz brak legitymacji procesowej czynnej leżącej po stronie Stowarzyszenia „T.” w P. Sąd powołał się na wyrok karny stwierdzający fakt popełnienia przestępstwa przez prezesa Zarządu Stowarzyszenia T. E. W., w związku z ustalonym w toku procesu faktem rzeczywistego prowadzenia działalności gospodarczej przez to stowarzyszenie. Tym samym, w jego ocenie, orzeczenie co do istoty sporu wymagało zbadania kwestii posiadania przez Stowarzyszenie „T.” w P. legitymacji procesowej w celu wytoczenia powództwa. Wskazał przy tym, że w myśl art. 11 k.p.c., ustalenia wydane w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa, wiążą sąd w postępowaniu cywilnym.

W prawomocnym wyroku karnym skazującym z 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy stwierdził, iż E. W. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia Towarzystwa L. popełniła przestępstwa w nim wskazane, nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą. Dlatego w przedmiotowej sprawie ustalenie co do faktycznego prowadzenia działalności

gospodarczej przez Stowarzyszenie T. od stycznia 2010 r. wiąże Sąd orzekający i skutkuje uznaniem, iż organizacja ta nie była uprawniona do brania udziału w przedmiotowym postępowaniu. Brak legitymacji procesowej czynnej do występowania w procesie skutkowało natomiast oddaleniem apelacji.

Sąd Okręgowy podkreślił również, że skutki braku możliwości udziału w procesie Stowarzyszenia T., nie mogą zostać zniesione z urzędu poprzez odpowiednie przekształcenia podmiotowe na podstawie art. 196 § 1 k.p.c. z uwagi na zasadę niezmienności stron postępowania w stosunku do stanu jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy przed Sądem pierwszej instancji. Ponadto pracownik, na rzecz którego wytoczono powództwo, nie zdecydował się na samodzielne jego poparcie.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wniosło Stowarzyszenie „T.” w P. zaskarżając go w całości i zarzucając naruszenie: 1/ art. 391 § 1 w związku z art. 8 k.p.c. przez uznanie, że powodowa organizacja pozarządowa nie ma legitymacji czynnej do występowania w niniejszej sprawie, w sytuacji gdy z jej zadań statutowych nie wynika, aby prowadziła działalność gospodarczą, Sąd nie ustalił, czy prowadzona działalność gospodarcza jest działalnością główną, Sąd w dniu wyrokowania uznał, że powodowa organizacja pozarządowa prowadzi działalność gospodarczą, pomimo tego że z treści przywoływanego przez niego dowodu wynika, że działalność ta miała być prowadzona do grudnia 2016 r.; 2/ art. 391 § 1 w związku z art. 228 § 2 i w związku z art. 11 zdanie 2 k.p.c. przez powołanie się przez Sąd Okręgowy na znany mu z urzędu wyrok Sądu Rejonowego w P. Wydział III Krany (III K (...)), dokonanie na podstawie tego wyroku ustaleń w sprawie i nie zwrócenie na tę okoliczność uwagi stron i tym samym uniemożliwienie stronie powodowej jako osobie nie będącej oskarżonym przedstawienia dowodów potwierdzających fakt nieprowadzenia przez nią działalności gospodarczej oraz wskazania, że w aktach sprawy karnej brak jest dowodów potwierdzających prowadzenie takiej działalności; 3/ art. 391 § 1 w związku z art. 196 § 1, w związku z art. 378 § 2, w związku z art. 56 § 1 i w związku z art. 62 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że brak jest podstaw do przekształceń podmiotowych w postępowaniu apelacyjnym, z uwagi na bezwzględnie wyłączenie przez art. 391 § 1 k.p.c. możliwości stosowania przed sądem drugiej instancji art. 194-196 i 198 k.p.c., w sytuacji gdy

A.O. wstąpił do postępowania w charakterze powoda w dniu 28 września 2016 r., a zatem jeszcze w trakcie postępowania przed Sądem pierwszej instancji, przedmiotem zaskarżenia w apelacji wniesionej przez powodową organizację pozarządową były prawa A.O., a do działania organizacji pozarządowej odpowiednie zastosowanie powinny mieć przepisy o współuczestnictwie jednolitym.

Uzasadniając wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący wskazał na potrzebę wykładni art. 8 k.p.c. wywołującego rozbieżności w orzecznictwie sądów w zakresie tego co ma decydujące znaczenie przy badaniu legitymacji czynnej organizacji pozarządowej, czy są to zadania statutowe, czy ustalenia poczynione przez Sąd rozpoznający sprawę, a dotyczące faktycznej działalności organizacji pozarządowej oraz czy sąd cywilny ma kognicję do badania, czy działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem lub narusza postanowienia statutu? Dodatkowo sformułował istotne zagadnienia prawne: 1/ „czy w świetle brzmienia art. 8 k.p.c. organizacja pozarządowa, aby mieć legitymację czynną nie może prowadzić żadnej działalności gospodarczej, nawet w przypadku, gdy działalność ta nie jest jej działalność główną?”, 2/ „czy organizacja pozarządowa winna spełniać warunki przewidziane w art. 8 k.p.c. w okresie trwania całego sporu, czy tylko w czasie wyrokowania (art. 316 § 1 k.p.c.)?”

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i zasądzenia od pozwanej na rzecz stowarzyszenia zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, mogą wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu. W postępowaniu cywilnym mogą uczestniczyć tylko te organizacje, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej.

W literaturze dominuje pogląd, zgodnie z którym określenie to odnosi się jedynie do głównej działalności statutowej, a organizacja pozarządowa nie traci możliwości udziału w postępowaniu, gdy działalność gospodarcza jest działalnością uboczną (K. Gajda-Roszczyńska [w:] Kodeks postępowania cywilnego, 1.1: Komentarz art. 1-729, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, s. 97, E Grzegorzczak (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 151, M. Uliasz, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2008, s. 18, E. Stefańska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, 1.1: art. 1-505³⁸, red. M. Manowska, Warszawa 2015, s. 185, m. Maciejewska-Szałas Maja, Organizacje pozarządowe i formy ich uczestnictwa w postępowaniu cywilnym, GSP 2017 nr 2 s. 127).

Podkreśla się, iż niedopuszczalna jest interpretacja, zgodnie z którą organizacje prowadzące jakąkolwiek działalność gospodarczą nie mogą być uważane za organizacje uprawnione do działania według przepisów art. 8 k.p.c. i art. 61 k.p.c., a o przyznaniu danej organizacji statusu organizacji uprawnionej powinny decydować cele statutowe danej organizacji (T. Misiuk, Udział organizacji społecznych w ochronie prawa obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972, s. 33 i 34). Wskazuje się także, że Kodeks nie wyklucza prowadzenia przez daną organizację działalności gospodarczej, byleby działalność ta nie stanowiła jej głównego zadania. Niemniej jednak pojawiają się odmienne zapatrywania zakładające, że organizacje pozarządowe nie mogą prowadzić żadnej działalności gospodarczej i prowadzenie tej działalności nie może stanowić celu statutowego organizacji (M. Jędrzejewska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza postępowanie rozpoznawcze, t. I, s. 193., P. Telenga [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. red. A. Jakubecki, Warszawa 2008, s. 95). Jednak jak wskazuje K. Gajda-Roszczyńska ([w:] Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 242-243), przyjęcie tego poglądu oznaczałoby, że każda organizacja, w której statucie znajduje się postanowienie dopuszczające możliwość prowadzenia przez nią działalności gospodarczej, nie mogłaby brać udziału w postępowaniu cywilnym, dlatego docelowe jest przyjęcie dopuszczalności możliwości prowadzenia przez organizacje społeczne (pozarządowe) działalności non for profit

(tj. takiej, w której cały dochód jest przeznaczony na koszty prowadzonej działalności oraz realizację celów statutowych).

Biorąc pod uwagę przeważające poglądy doktryny konieczne jest ich powiązanie (jako że powodowa organizacja pozarządowa stanowi stowarzyszenie) z art. 2, 10 i 34 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r., poz. 2261). Ze wskazanych przepisów wynika, iż generalnie dopuszczalne jest prowadzenie działalności gospodarczej przez stowarzyszenie, jednakże nie może być to jego celem statutowym (działalnością główną), zaś dochód z tej działalności służyć ma wyłącznie realizacji celów statutowych.

W związku z powyższym na tle procesu stosowania prawa pojawia się pytanie, czy dokonując ustaleń, czy dana organizacja pozarządowa prowadzi działalność gospodarczą tylko ubocznie (co umożliwiałoby jej udział w postępowaniu cywilnym), należy opierać się wyłącznie na postanowieniach zawartych w jej statucie, czy też leży to w gestii sądu rozpoznającego sprawę, który dokonać ma stosownych ustaleń co do faktycznej działalności danej organizacji.

W doktrynie (Komentarz do art. 61 k.p.c. w: E. Marszałkowska-Krześ (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz 2021, Legalis, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I., Warszawa 2016 oraz Komentarz do art. 8 k.p.c. T. Szanciło (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I, Warszawa 2019) nie budzi wątpliwości, iż to właśnie do sądu należy ocena, czy organizacja pozarządowa nie prowadzi działalności gospodarczej jako działalności głównej, ale dokonując takiego ustalenia sąd rozpoznający sprawę powinien brać pod uwagę przede wszystkim postanowienia jej statutu. Badanie to odbywa się z urzędu, zaś skutkiem ustalenia, że organizacja prowadzi działalność gospodarczą jest utrata przez nią legitymacji do udziału w procesie.

Należy zauważyć, że z zamieszczonej w aktach informacji o wpisie Stowarzyszenia „T.” do Rejestru Stowarzyszeń, innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Samodzielnych Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej według stanu na dzień 29 sierpnia 2014 r., a także stanu na dzień 10 czerwca 2019 r. (Numer KRS: (...)), wśród zadań statutowych Stowarzyszenia nie wymieniono prowadzenia działalności gospodarczej (por.: Dział 3, Rubryka 3 odpisu z KRS).

Wydając wyrok, w którym odrzucono - ze względu na brak legitymacji procesowej powodowego Stowarzyszenia możliwość jego udziału w procesie - Sąd uznał, iż w postępowaniu cywilnym wiąże go moc prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa. Powołał się przy tym na wyrok Sądu Rejonowego w P. z 14 sierpnia 2018 r., III K (...), stwierdzający popełnienie przestępstwa przez prezes zarządu Stowarzyszenia, która w okresie od stycznia 2010 r. do grudnia 2016 r. nie prowadziła i dopuściła do nieprowadzenia ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą.

Wykładnia art. 11 k.p.c. i zakresu, w jakim on wpływa na postępowanie cywilne, została ugruntowana w judykaturze. Przyjmuje się, że związanie prawomocnym wyrokiem karnym dotyczy zawartych w sentencji ustaleń faktycznych sądu karnego, które w sprawie cywilnej nie mogą być obalone ani pominięte. Odnoszą się one do osoby sprawcy, przedmiotu przestępstwa, znamion czynu przypisanego skazanemu, miejsca i czasu popełnienia przestępstwa oraz sytuacji, w jakiej czyn został popełniony (wyroki Sądu Najwyższego: z 18 lipca 1972 r., I PR 343/71, Legalis; z 14 kwietnia 1977 r., IV PR 63/77, Legalis i z 10 lutego 2010 r., V CSK 267/09, Legalis).

Okoliczności wykraczające poza te elementy nie są dla sądu orzekającego w sprawie cywilnej wiążące, nawet jeżeli znajdują się w sentencji orzeczenia (wyrok z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, LEX oraz J. Bodio [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 11).

Biorąc pod uwagę, że użyty w sentencji wyroku karnego zwrot „który faktycznie prowadził działalność gospodarczą” nie należy do wymienionych wyżej i zawartych w sentencji ustaleń stanu faktycznego, sąd rozpoznający ponownie sprawę powinien gruntownie ocenić, czy istotnie mógł być związany ustaleniami sądu karnego w tym zakresie.

Pozostaje jeszcze do ustalenia, czy sąd cywilny ma kognicję do badania, czy działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem lub narusza postanowienia statutu. Niewątpliwie możliwość ustalania tych faktów przez sąd cywilny jest ograniczona przepisami ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach. W art. 25-29 ww. ustawy przewidziano możliwość

przedsiębrania określonych środków przez organy nadzoru w ramach badania zgodności działania stowarzyszeń z przepisami prawa i postanowieniami statutu, a także przez sąd rejestrowy, który na wniosek organu nadzorującego lub prokuratora może udzielić upomnienia, uchylić niezgodną z prawem uchwałę lub rozwiązać stowarzyszenie (art. 29 § 1 ww. ustawy).

Niemniej jednak, powyższe nie wyklucza możliwości oceny posiadania legitymacji procesowej przez sąd cywilny, w konkretnej sprawie. G. Jędrejek wskazuje, że z uwagi na obowiązek brania przez sąd z urzędu występowania tej przesłanki, należy przyjąć, że sąd powinien na każdym etapie postępowania badać jej występowanie. Autor wskazuje również, iż nie ma żadnych ograniczeń dowodowych co do dowodzenia legitymacji procesowej. Skoro tak, to dopuszczalne są wszelkie dowody, a w szczególności dowód z dokumentu. Nie można również wykluczyć dowodu z zeznań świadków. Posiłkowy charakter, tzn. dopuszczalny wówczas, jeżeli nie ma innych środków dowodowych, ma dowód z przesłuchania stron (art. 299 k.p.c.) – (G. Jędrejek, Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym, WKP 2019, s. 209-210).

Pochodną kwestią jest, na jaką chwilę sąd drugiej instancji powinien oceniać posiadanie przez strony legitymacji procesowej? Problem ten rozstrzygnął Sąd Najwyższy w postanowieniu z 30 stycznia 2014 r., III CZ 69/13 (niepubl.), stwierdzając, że „Zgodnie z art. 316 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., oceny, czy przyjęcie przez sąd pierwszej instancji braku legitymacji procesowej strony było uzasadnione czy nie, należy dokonać według stanu sprawy istniejącego w chwili orzekania przez sąd drugiej instancji.” Takie stanowisko znajduje również potwierdzenie w doktrynie (A. Zieliński, Postępowanie cywilne. Kompendium, Warszawa 2016, s. 69; H. Pietrkowski, Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych, Warszawa 2013, s. 107).

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy należy wziąć pod uwagę kwestie podniesione w uzasadnieniu niniejszego rozstrzygnięcia.

Biorąc powyższe pod uwagę orzeczono, jak w sentencji.